

ULOGA ŽENA U TERORIZMU KROZ PRIZMU TEORIJE LIJEVOG REALIZMA I FEMINISTIČKE TEORIJE

Pregledni naučni rad

Nerma HALILOVIĆ-KIBRIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Savremeni terorizam je sveprisutan i pojavljuje se u oblicima koji su drastično različiti od onih iz prošlosti. Međutim, činjenica koja je uznemirujuća je sve veća uloga žena u terorizmu, jer se u bosanskohercegovačkom društvu žena, češće poistovjećuje sa pojmom majka, sestra, supruga. Teško je ženu staviti u kontekst nekog ko propagira teror i nasilje. Zbog toga je definisanje, istraživanje i poznavanje ove pojave u okviru različitih naučno-istraživačkih paradigmi od velike važnosti.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj rada je da se izvrši analiza terorizma kroz prizmu teorije lijevog realizma, kako bi se utvrdili mogući motivi za priključivanje terorističkim organizacijama. Ovaj podatak bi bio od iznimne važnosti pri stvaranju adekvatnih preventivnih mjera. Dok će s druge strane, sama uloga žena unutar terorističkih organizacija biti analizirana iz ugla feminističke kriminološke teorije.

Metodologija / Dizajn: U ovom radu analizirana je uloga žena u terorizmu kroz prizmu teorije lijevog realizma i feminističke teorije. Pošto se radi o teorijskom istraživanju korištene su sve opće-naučne metode, prvenstveno hipotetičko-deduktivna i analitičko-deduktivna metoda. Izvršen je pregled dostupne literature o terorizmu u okviru kriminoloških teorija primjenom metode analize sadržaja.

Ograničenja rada: Ograničenja u ovom radu odnose se prvenstveno na sagledavanje problema u isključivo društveno-ekonomskom okviru, pri čemu su zanemareni drugi faktori koji utiču na odluku za priključivanje terorističkim organizacijama. U radu će biti analizirani motivi za priključivanje terorističkim organizacijama koji su determinirani u okviru teorije lijevog realizma i feminističke teorije. Također, su utvrđene iznimno važne činjenice o motivima za terorizam koje bi bilo potrebno provjeriti empirijskim istraživanjem.

Rezultati/Nalazi: Utvrđeno je da se razlozi terorizma mogu tražiti u relativnoj depriaciji, koja je jedna od osnovnih premisa teorije lijevog realizma. Međutim, relativna depriacija se može smatrati samo jednim od mnogobrojnih uzroka terorizma, ali ne i jedinim. S druge strane, u okviru analiziranja terorizma kroz prizmu feminističke kriminološke teorije utvrđeno je da su spoznaje o jednom bitnom segmentu teroriz-

ma jako ograničene. Upravo od neprihvatanja tog stava, da su i žene dio terorističkih organizacija, kreću problemi koji doprinose tome da donosioci odluka ne uzimaju u obzir činjenicu da je uloga žena u terorističkim aktivnostima posljednjih godina sve važnija.

Generalni zaključak: Potrebno je da se razmatranje terorizma proširi i na sve one oblasti koje mogu dati kvalitetan odgovor na pitanje terorizma. U okviru rada je u nekoliko navrata naglašeno i dokazano da terorizam nije moguće cjelovito razmatrati bez istraživanja zasnovanih na tezama tradicionalnih, ali i savremenih kriminoloških teorija. Terorizam kao vrsta nasilja ne može biti preveniran niti kontroliran bez utvrđivanja osnovnih razloga za njegovo postojanje. Zbog toga je potrebno da se okrene teoriji, koja je empirijski provjerena i koja ima svoje implikacije na stvaraoce politika, kako bi žena koja je sve više uključena u terorističke aktivnosti postala sastavni dio općih sigurnosnih politika.

Opravljanost istraživanja/rada: Opravdano je zaključiti da se terorizam jako dobro uklapa u kriminološki okvir. Terorizam nije moguće cjelovito razmatrati bez kriminoloških teorija, kao takvih. Ova vrsta nasilja ne može biti prevenirana niti kontrolirana bez utvrđivanja osnovnih etioloških odrednica terorizama. Zbog toga se čini jako važnim fenomen terorizma izučavati i u okviru kriminoloških teorijskih paradigmi.

Ključne riječi

terorizam, teorija lijevog realizma, feministička teorija, relativna deprivacija

Uvodna razmatranja

Postojanje terora i terorizma te njegovo sistemsko ili ne sistemsko korištenje za postizanje određenih ciljeva poznato je još od doba Francuske revolucije. Ti su ciljevi, od strane onih koji se služe terorizmom, uvijek definirani kao opravdani i nužni. Danas, u doba globalizacije i sveprisutnih medija neupitno je da je terorizam postao nešto što se više ne dešava tamo negdje daleko. Terorizam je svakom ljudskom biću sve bliži, ma gdje se nalazio. Svaki pojedinac sve više postaje svjestan egzistencijalne krhkosti vlastitog života koji u svakom trenutku može biti završen. Iako je terorizam „sredstvo iznenađenja“ najviše zastrašuje činjenica da on zapravo više i ne iznenađuje. Terorizam postaje sastavni dio svakodnevnog života.

Iz naprijed navedenih razloga, u posljednje dvije decenije došlo je do naglog rasta broja istraživanja o terorizmu u okviru političkih nauka, psihologije i ekonomije. Pregledom kriminoloških istraživanja utvrđeno je da postoji samo nekoliko empirijskih istraživanja terorizma u kontekstu kriminoloških teorija (Fereilich i LaFree, 2015). Ta činjenica posebno iznenađuje zbog toga što prema definiciji Ignjatovića (2005, s. 47) „kriminologija je samostalna nauka koja, koristeći saznanja i istraživačke postupke nauka o čovjeku i društvu, empirijski proučava kriminalni fenomen tj. zločin, njegovog izvršioca i žrtvu, kriminalitet i način na koji društvo reaguje na kriminalno ponašanje.“ S druge strane, prema Clarke i Newman (2006) terorizam je oblik kriminala u svim njegovim aspektima, što govori u prilog opravdanosti izučavanja terorizma iz aspekta kriminologije.

Do velikih pomaka u istraživanju terorizma unutar kriminoloških teorija došlo je nakon 11. septembra 2001. godine, jer su mnogi istraživači postali svjesni činjenice da se fenomen terorizma ne može u potpunosti spoznati bez adekvatne kriminološke analize (Onwudiwe, 2007, s. 2). Analizirajući ovu temu LaFree (2005) podcrtava da su postojala značajna istraživanja terorizma 1970-ih, ali da nisu bila istraživana od strane kriminologa ili objavljena u kriminološkim naučnim časopisima.

Analizirajući dostupnu literaturu došlo se do zaključka da bi analiziranje terorizma u okviru teorije lijevog realizma bilo iznimno važno pri razumijevanju motiva za priključivanje terorističkim organizacijama. S druge strane pak, ulogu žena unutar terorističkih organizacija bi bilo potrebno i moguće analizirati iz ugla feminističke kriminološke teorije.

Prije nego li se krene u dublju analizu svih faktora djelovanja žena u terorizmu, potrebno je prije svega predstaviti neke osnovne segmente samog fenomena terorizma. Međutim, odmah se nailazi na problem, jer je terorizam sam po sebi jako složen pojam. Postavlja se pitanje, da li svi koji se koriste tim pojmom, ga zaista i razumiju? Što je to točno terorizam? Što ga uzrokuje? Tko u njemu sudjeluje? Bi li se teroristi trebali razlikovati prema namjerama, ideologijama, metodama ili metama? Tko čini najviše nasilja? Po čemu se terorizam razlikuje od napada, ubojstva i ostalih nasilnih "kriminalnih" djela? Odnosi li se terorizam na nasilje prema jednoj ili više osoba? Kako možemo razlikovati moralno krive teroriste od legitimnih gerilaca, pobunjenika, protuterorista i boraca za slobodu? Mora li terorizam biti politički motiviran ili je terorizam i slučajan napad pun mržnje? Kako novi svijet informacijske znanosti i računala zahtijeva promjenu definicije terorizma (npr. "cyber-terorizam")? A što je s novim prijetnjama "bioterorizma" (korištenje biološkim agensima kako bi se zarazio velik broj ljudi) i "agrotorizma" (koji se koristi patogenima za uništavanje usjeva, stoke i peradi) u novom svijetu tehnološki napredne kemije i genetike? Osim terorizma kojim se ranjavaju ljudi, može li postojati terorizam usmjeren na ekonomski sustav?

Čini se da značenje pojma terorizam postaje sve manje jasno što se više koristi. To je djelomično zbog toga što je terorizam sam po sebi složen pojam, no uglavnom zato što je to subjektivan, krajnje opterećen, emocionalno i politički nabijen izraz čije značenje ovisi o političkoj ideologiji i programu, pa čak i kulturi kojoj osoba pripada. S obzirom na to da ni jedna osoba, grupa ni vlada ne želi prihvatiti negativne posljedice tog pojma, terorizam je uvijek nešto što čini netko drugi.

Nedavno je istraživanje definicija koje su proveli vodeći naučnici pokazalo da postoji 109 različitih definicija terorizma. Opterećena političkim prepirkama, Opća skupština Ujedinjenih naroda nije mogla usvojiti rezoluciju kojom se osuđuje terorizam sve do 1985. godine. Europska unija također nije uobličila adekvatnu definiciju terorizma koja bi bila prihvatljiva svim državama članicama. Još jedan primjer neodredive prirode pojma leži u činjenici da se američko Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo obrane, i FBI koriste različitim definicijama.

Walter Laqueur tvrdi da generička definicija terorizma nije postignuta naprosto zato što nema definicije koja može potpuno pokriti sve elemente terorizma koje su se pojavile u povijesti (Laqueur, 1987, s. 11). Njegova predviđanja izrečena još sredinom 1970-ih kako takva definicija neće biti postignuta ni u predvidljivoj budućnosti pokazala su se istinitima (Laqueur, 1977, str. 5-7). Walter Laquer je i predstavnik grupacije naučnika koja smatra da se terorizam može naučno proučavati iako nije definiran (Laqueur, 1977, s. 3), za razliku u znanstvenika, poput Jacka Gibbsa, koji smatraju da znanstvena istraživanja zahtijevaju definiranje objekta istraživanja s elementima teorijskog značenja i empirijske primjenjivosti (Gibbs, 1989.). Ovako suprotstav-

ljena znanstvena i stručna stajališta opravdano nameću potrebu daljnjeg izučavanja terorizma, kao jedne od kontroverznijih tema društvenih nauka oko koje postoji niz dilema i prijedora (Spencer, 2006).

FBI-a definira terorizam kao „nezakonitu upotrebu sile ili nasilja nad osobama ili vlasništvom kako bi se zastrašila ili na nešto prinudila vlast, civilno stanovništvo ili neki njihovi segmenti radi postizanja političkih ili socijalnih ciljeva“ (cit. u Coady i Daly, 2004, s. 26). S druge strane Abazović (2002, s. 275) definira terorizam kao „doktrinu i metod borbe za određene ciljeve sistemskom upotrebom nasilja“.

Ono što je važno istaći je to da je savremeni terorizam sveprisutan i da se pojavljuje u oblicima koji su drastično različiti od onih iz prošlog stoljeća. Zbog toga je njegovo definisanje, istraživanje i poznavanje od velike važnosti. Na osnovu poznatih definicija terorizma primjećuje se da je svaka definicija sastavljena od par elemenata koji čine samo djelo terorizma. Orehovac i Stipetić (2011, s. 14) izdvajaju sljedeće elemente: namjera (poduzeto ponašanje ulijeva strah, zastrašivanje), motivacija (sudionici posjeduju političke, društvene, ideološke ili vjerske motive), sredstvo (nasilna i nenasilna), mete (čovjek, populacija, objekat), i sudionici (izvršioци).

Ukoliko bi se uzela u obzir činjenica da društvo u cjelini nije homogeno, te da u njemu postoje pojedinci i grupe s različitim društvenim i materijalnim položajem, shvatljivo je oblikovanje različitih interesa i ciljeva koji se ostvaruju na različite načine, pa čak i uz upotrebu najdrastičnijih metoda i sredstava. Teroristi dolaze iz različitih društvenih slojeva, kultura, te različitih društvenih grupa.

Međutim, postoji nešto uznemiravajuće u pojmu žena terorista, jer se u našem društvu žena, češće poistovjećuje sa pojmom majka, sestra, supruga. Teško je ženu staviti u kontekst nekog ko propagira teror i nasilje. S druge strane, svjetska historija slavi priče hrabrih žena koje su se (na primjer Ivana Orleanska), obrnuto kulturnim očekivanjima oblačile ratničke odore i u ruke uzimale oružje (Elshtain, 1987, s. 8). Međutim, uloga žene kao ratnice i majke je teško pomiriti. Sve dok se nije pojavila „slika žene koja u jednoj ruci drži pušku, a u drugoj bebu, u oslobodilačkim pokretima širom trećeg svijeta“ (Goldstein 2001, s. 81), koja je dovela do toga da se od mnogih žena očekuje da uzmu aktivno učešće u borbenim aktivnostima.

Dužnosnici koji djeluju unutar anti-terorističkih grupa su priznali da su i oni uznemireni od same pomisli „žena kao terorista“ (Cragin i Daly, 2009, s. 2). Međutim, njena uloga u terorističkim organizacijama je sve veća i značajnija. Zbog toga istraživanje ove ne tako nove pojave, koja uzima sve veći mah, zavrjeđuje pažnju.

Doista, jedan od najvažnijih i najvećih političkih ubistava u modernoj historiji se dogodio rukama ženskog teroriste. 21. maja 1991. godine, tadašnji premijer Indije Rajiv Gandhi je ubijen od strane žene bombaša samoubice (Cragin i Daly, 2009, s. 15). U svojoj knjizi, *Shoot the Women First*, Eileen MacDonald (1991) ističe kako je Interpol savjetovao europske antiterorističke organizacije da među prioritetima u njihovim akcijama budu žene teroristi. Ta činjenica govori u prilog tezi da žene teroristi zaista predstavljaju veliku prijetnju za sigurnost u svijetu.

Najveći razlog njihovog angažovanja u terorističke organizacije je to što izazivaju manje sumnje, te su samim tim aktivnosti i ciljevi terorističke organizacije lakše ostvarive. Žene u terorističkim organizacijama također, pružaju logističku potporu, zatim djeluju kao regruti potičući svoju braću, sinove, rođake da se pridruže, a nerijetko se bore rame uz rame sa muškarcima kako bi postigle ciljeve organizacije.

Metodologija

U ovom radu su korištene temeljne naučne metode s primarnim deskriptivno-eksplikativnim ciljem. Za obradu teorijskih aspekata problema istraživanja, u radu su korištene naučne metode indukcije i dedukcije, te analize i sinteze. Metodologija ovog rada uključuje pregled osnovnih teorijskih tvrdnji, rezultate odabranih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, te sintezu postojećih dokaza i statističkih podataka. Izvršen je pregled dostupne literature o terorizmu u okviru kriminoloških teorija primjenom metode analize sadržaja. Na početku je prikazan osvrt na teoriju lijevog realizma i njenu primjeni pri razumijevanju razloga za priključivanje terorističkim organizacijama, dok se s druge strane pomoću feminističke teorije nastojalo saznati zašto su žene teroristi još uvijek enigma u procesu razumijevanja i suprostavljanja terorizmu. Ograničenja u ovom radu odnose se prvenstveno na sagledavanje problema u isključivo društveno-ekonomskom okviru, pri čemu su zanemareni drugi faktori koji utiču na odluku za priključivanje terorističkim organizacijama. Također, su utvrđene iznimno važne činjenice o motivima za terorizam koje bi bilo potrebno provjeriti empirijskim istraživanjem.

Teorija lijevog realizma i terorizam

Prije nego se krene u apliciranje kriminoloških teorija u razmatranje terorizma, potrebno je diskutirati o samoj primjenjivosti ovih teorija na terorizam. Odmah se može zaključiti da se terorizam jako dobro uklapa u kriminološki okvir. Ukoliko se za početak, uzme u obzir činjenica da je terorizam forma nelegalne upotrebe nasilja, onda je to znak da je terorizam vrsta zločina (Black, 2004), ili prema Frostu (2007, s. 45) „terorizam je ekstremni zločin“. Ukoliko je terorizam predmet analiziranja kriminoloških teorija, onda bi razmatranje uloge žena unutar terorizma također, mogao biti predmetom dublje analize u okviru pomenutih teorija.

LaFree podsjeća na Sutherlandovu definiciju kriminologije prema kojoj se ona „bavi razmatranjem donošenja zakona, kršenjem zakona i socijalnim odgovorom na to kršenje zakona“, koja odgovara okvirima terorizma (Rosenfeld, 2004, cit. u Deflem, 2004, str. 19-23). Terorizam se uglavnom finansira kroz različite oblike tradicionalnih krivičnih djela. Također, terorizam je definiran kao krivično djelo u okviru lokalnih sistema pravosuđa. Tako je u Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine u članu 201. definisano krivično djelo Terorizma, gdje su u stavu 4) ovog člana pobrojani svi načini izvršenja ovog djela, koji su mnogobrojni.¹

¹ Stav (4) Teroristički čin, u smislu ovog člana, podrazumijeva koju od sljedećih namjernih radnji koja, s obzirom na svoju prirodu ili okolnost može ozbiljno oštetiti državu ili međunarodnu organizaciju: a) napad na život osobe koji može prouzrokovati njenu smrt; b) napad na tjelesnu cjelovitost osobe; c) protupravno zatvaranje, držanje zatvorenom ili na drugi način lišenje ili ograničavanje slobode kretanja drugoj osobi, s ciljem da se nju ili nekoga drugoga prisili da što učini, ne učini ili trpi (otmica), ili uzimanje talaca; d) nanošenje velike štete objektima Federacije ili javnim objektima, prometnom sustavu, postrojenjima infrastrukture uključujući informatički sustav, nepomičnoj platformi koja se nalazi u kontinentalnom pojasu, javnom mjestu ili privatnoj imovini za koju štetu je vjerovatno da će ugroziti ljudski život ili dovesti do znatne privredna štete; e) otmicu zrakoplova, broda ili drugog sredstva javnog saobraćaja ili prijevoza robe; f) proizvodnju, posjedovanje, sticanje, prijevoz, snabdijevanje, korišćenje ili osposobljavanje za korišćenje oružja, eksploziva, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja ili radioaktivnih materija, te istraživanje i razvoj biološkog i hemijskog oružja ili radioaktivnih materijala; g) ispuštanje opasnih materijala ili izazivanje požara, eksplozija ili poplava s ciljem ugrožavanja ljudskih života; h) ometanje ili zaustavljanje snabdijevanja vodom, električnom energijom ili drugim osnovnim prirodnim resursom s

Iz svih navedenih razloga, terorizam nije moguće cjelovito razmatrati bez kriminoloških teorija, kao takvih. Ova vrsta nasilja ne može biti prevenirana niti kontrolirana bez utvrđivanja osnovnih razloga za postojanje terorizama. Zbog toga je potrebno da se okrene teoriji, koja je empirijski provjerena i koja ima svoje implikacije na stvaraoce politika. U nastavku će biti predstavljeno razumijevanje terorizma iz ugla teorije lijevog realizma i feminističke kriminološke teorije.

Kriminolozi su primjenili nekoliko općih teorija o nasilju u svrhu generiranja hipoteza o terorizmu. Prva u nizu je teorija relativne deprivacije. Pomenuta teorija se razvila u okviru lijevog realizma, čiji su predstavnici Jock Young, Trevor Jones, Brian MacLean. Osnovni zadatak ove teorije je da se na osnovu empirije zasnue znanje o zločinu i policijskom djelovanju koje će se suprostaviti primitivnom pristupu kriminalitetu (Ignjatović, 2005). Jock Young posebno ističe da u procesu razmatranja uzroka zločina treba uzeti u obzir i analizirati relativnu deprivaciju². Ona djeluje onda „kada ljudi osjete nivo nekorektnosti u raspodjeli bogatstva i koriste individualna sredstva kako bi ispravili takvo stanje (Young, 1999, cit. u Ignjatović, 2005, s. 207).

Društvene krize i represija najizravnije stvaraju pogodno tlo za bujanje različitih tipova devijacija i kriminala. Istovremeno, one doprinose neizravnom umnožavanju kriminalnih aktivnosti posredstvom rastućih socijalnih problema, među kojima siromaštvo, nezaposlenost, disfunkcije i dezorganizacije mnogih društvenih institucija i službi i poremećaji odnosa, funkcija i struktura obitelji imaju posebnu težinu i uticaj (Milosavljević, 1998, cit. u Jugović, Brkić, i Simeunović-Patić, 2008).

Slika 1. Kvadrat zločina (prilagođeno iz DeKeseredy, 2006)

ciljem ugrožavanja ljudskih života; i) prijetnja učinjenjem kojeg djela iz tač.od a) do h) ovog stava.“ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14).

² Relativna deprivacija podrazumijeva subjektivni osjećaj nepoželjne diskrepancije između legitimnih očekivanja i stvarnih mogućnosti. Pojedinci koji žive u objektivno lošijim životnim okolnostima mogu imati manji osjećaj depriviranosti nego pojedinci koji žive u boljim životnim prilikama. Relativno deprivirana osoba je nezadovoljna jer se osjeća zakinutom u odnosu na neku referentnu grupu. Sociološka je analiza proširila definiciju deprivacije na nejednaki pristup društvenim dobrima. Također, ljudi se nerijetko susreću s višedimenzionalnom (višestrukom) deprivacijom. Uskraćenost na jednom području često prati uskraćenost na drugim područjima (kumuliranje nepovoljnih životnih okolnosti). Siromaštvo je moguće pojmiti kao vid ili oblik deprivacije. Najčešće se siromaštvo svodi na materijalnu deprivaciju, odnosno na nedostatak finansijskih sredstava (Šućur, 2006).

Lijevi realizam se fokusira na žrtvu, prestupnika, akcije i reakcije. U vezi s tim, unutar lijevog realizma postoje četiri međusobno povezana elementa, koja predstavljaju „Kvadrat zločina“ prikazan na Slici 1.: a) formalna socijalna kontrola, b) neformalna socijalna kontrola, c) uzroci za činjenje krivičnog djela od strane prestupnika i d) ranjivost žrtve. Ukoliko se pogleda i u kontekstu terorizma analizira Slika 1. može se doći do zaključka da se terorizam može razmatrati u okviru teorije lijevog realizma, i to u okviru nekoliko pretpostavki (DeKeseredy i Perry, 2006).

Prva i osnovna pretpostavka lijevog realizma je to da je relativna deprivacija jedna od osnovnih alati za regrutiranje i teror (Gibbs, 2010). Loši uvjeti života dovode to toga da se dosta ljudi, a posebno žena odlučuje na priključivanje terorističkim organizacijama. Najveći broj terorističkih organizacija obećava jako dobre uvjete života, ali i prestiž, moć, što bez priključivanja terorističkim organizacijama mnogi ne mogu ostvariti. Na primjer, Kennedy je naveo da „terorizam nudi priliku i uzbuđenje za nezaposlene i neaktivne mlade, kao i one koji nemaju porodice, niti nade da će pronaći svoje mjesto unutar legalnih tokova“ (cit. u Kushner, 1998, str. 185-194). Također, oni koji pristupaju terorističkim trening programima su često iz jako siromašnih i razorenih područja, gdje porodice nisu u mogućnosti da im omoguće školovanje i bolju budućnost, zbog čega izlaz pronalaze unutar terorističkih organizacija koje im nude mnogo više. S druge strane, bombaši samoubojice nisu motivirani poboljšanjem svog ekonomskog statusa, ali zato jesu obećanjem da će njihove porodice biti ekonomski jako dobro obezbjeđenje. Njihova prvobitna motivacija za priključenje terorističkoj organizaciji mora biti jako snažna, tako da nakon nekog vremena, uz dodatni podsticaj relativne deprivacije, dovede do odluke za samoubilačkim napadom u ime terorističke organizacije.

„Ekonomska deprivacija i nedostatak obrazovanja su razlozi zbog kojih ljudi usvajaju određene ekstremne stavove i okreću se terorizmu“ (Krueger, 2007, s. 2). Ovo objašnjenje podržava širok spektar ljudi, od predsjednika George W. Bush i premijer Tony Blair, do predstavnika svih vjera, kao i velikih intelektualaca. Izjave o povezanosti siromaštva, nedostatka obrazovanja, političkog ekstremizma, i terorizma i dalje odjekuju u izjavama najviših zvaničnika vlade, pa čak i onih koji više nisu na dužnosti. Na primjer, Richard Armitage, zamjenik državnog sekretara od 2001. do 2005. godine je dao izjavu u New Yorku Times o problemima u Pakistanu sa terorizmom gdje je kazao da je „general Mušaraf pokazao da razumije ozbiljnost terorizma i uzroke ekstremizma, čineći stvarne napore za poboljšanjem ekonomskih i obrazovnih mogućnosti“ (Armitage i Bue, 2006, str. 11). Unutar muslimanske zajednice, istaknuta grupa od trideset devet imama i uleme (vjerske vođe i učenjaci) dali su izjavu u kojoj su naveli da „tragedija koja se dogodila 7. jula 2005. godine, traži da svi članovi društva, kako javnog života, tako i civilne i vjerske ustanove, suoče zajedno sa problemima islamofobije, rasizma, nezaposlenosti, ekonomske deprivacije i socijalne isključenosti, jer su upravo ti faktori oni koji mogu mlade odvesti prema putu ljutnje i očaja (Muslim Council of Britain, 2005, s. 2). I u svom govoru nakon što je dobio Nobelovu nagradu za mir 2006. godine, ekonomista Muhammad Yunus je rekao da je neophodno da se resursi usmjere ka poboljšanju života siromašnih ljudi kako bi nestao uzrok terorizma (Yunus, 2006, cit. u Krueger, 2007). I zaista, pojedine terorističke organizacije opravdavaju svoje napade nezadovoljstvom zbog lošeg statusa u svijetu. Najbolji primjer je Al-Kaida koja artikulira svoje nezadovoljstvo protiv zapadnog svijeta i arapskih vlada. Oni tvrde da je zapadni svijet dopuštao pokolj nad muslimanima širom svijeta. Ovakve pritužbe su uticale i na muškarce i na žene, te ih motivirale na učešće u operacijama. U svojoj autobiografiji, *My people shall live*, najozloglašenija Palestinka terori-

sta Leila Khaled, govori o svojoj borbi da od roditelja dobije pristanak za pridruživanje u borbi protiv Izraela 1960. godine (Cragin i Daly, 2009, s. 13).

Jasno je da postoje različiti faktori koji utiču na odluku pojedinca, pa tako i žene, da se priključi terorističkoj organizaciji. Moglo bi se reći da se ti faktori mogu razumjeti na individualnom nivou i na organizacijskom, kroz želju organizacije da aktivira žene. Krueger i Malečkova (2003) podcrtavaju da je terorizam posljedica osjećaja frustracije i poniženja u represivnoj političkoj okolini.

Deborah Galvin (1983) tvrdi da razloge zašto pojedinci postaju teroristi treba tražiti od slučaja do slučaja. Neki motivi su prema njenom stajalištu striktno personalni. Literatura sugerira da su žene više idealistički nastrojene od muškaraca. Oni su prirodno više usmjereni na terorizam obećanjima o slavi i moći, dok su žene obećanjima o boljem životu za njihovu djecu. Ovo stajalište je nakon dvadeset godina potvrdila i Eileen MacDonalds (1991) kada je analizirala žene koje su uključene u West Germanys Red Army Fiction (RAF).

Dostupni dokazi ukazuju na to da pojedinci imaju veće šanse da počine zločine ako imaju niže plaće ili manje obrazovanja (Ehrlich, 1973; Freeman, 1996). Galtung (1964) tvrdi da je situacija koja vrlo često izaziva agresivno ponašanje pojedinca vezana za stanje neravnoteže u sferi raznih odnosa društveno-političke dimenzije. Davies (1962), s druge strane, tvrdi da je vjerojatnost nasilnog ponašanja najviša kada u društvu dođe do poboljšanja, bilo ekonomskih ili političkih, čime se povećavaju očekivanja pojedinca, a nakon toga do općeg pogoršanja, čime se smanjuje mogućnost da se zadovolje potrebe i očekivanja na koje je pojedinac navikao. Lišenje može biti apsolutno ili alternativno, što u konačnici proizvodi sve veći jaz između očekivanja i zadovoljstva. Ili to može biti slučaj u smislu da neke društvene ili etničke skupine su više pogođene u odnosu na opću populaciju. Nekoliko važnih istraživanja je dalo podršku teoriji deprivacije na mikro i makro razini društva. Teorija društvene distanciranosti koristi sociološke teorije nasilja i društvene geometrije u objašnjavanju terorizma. Senechal de la Roche (cit. u Brynjar i Kjolberg, 2004, s. 12) je smatrao da se terorizam najvjerojatnije pojavljuje u uvjetima visoke razine „socijalne distance“ ili „društvene polarizacije“ između počinitelja i žrtve, uključujući i visok stupanj kulturne i relacijske udaljenosti, nejednakosti i funkcionalne nezavisnosti. Međutim, ova teorija se ne može uzeti niti u razmatranje kada se želi objasniti moderni terorizam, koji niti poznaje granice niti razlike, već pogađa sve dijelove svijeta.

Međutim, osim izravnog učestvovanja u izvršenju terorističkih zadataka i ciljeva, žene se unutar terorističkih organizacija bave i regrutiranjem novih članova upotrebom različitih metoda. Jedan od neizravnih načina, ali iznimno učinkovitih, je i uloga savjesti svoje zajednice (Coady & Daly, 2009). Doista, žene često služe kao povjesničari i pripovjedači koji prenose na buduće generacije, ne samo ono što se dogodilo u njihovim vlastitim obiteljima, nego i u njihovim zajednicama. Takvom ulogom žene djeluju kao savjest njihovog društva i služe kao prirodni regrut za terorističke i pobunjeničke grupe. Žene kao savjest društva izravno ne olakšavaju zapošljavanje novih članova u terorističkim grupama, niti funkcioniraju kao propagandisti unutar terorističke ili pobunjeničke skupine. Umjesto toga, kroz njihove priče, bilo svjesno ili nesvjesno žene polože temelj za potencijalne regrute da prihvate i možda čak žele članstvo u nasilnoj skupini. Ovaj način regrutiranja novih članova najčešći je u društvima u kojima je sukob aktivan generacijama. Mnoge žene u tim društvima su pretrpjele zlostavljanje i deprivacije. U ovom kontekstu, majke, supruge i sestre također, gaje osjećaje ljutnje i osvete. Budući da se u mnogim društvima žene doživljavaju kao častan i principijelan član te zajednice, njihova podrška

terorističkim organizacijama često sa sobom nosi moralnu težinu. Posebno kada se radi o patrijarhalnim sredinama.

S druge strane, empirijske studije govore o tome da siromaštvo, kao takvo, nije direktni razlog terorizma, dok kriminolozi u okviru teorija lijevog realizma relativnu deprivaciju posmatraju kao način da se razumije zločin, tj. terorizam. Drugim riječima apsolutna deprivacija³ se ne može smatrati osnovnim razlogom za objašnjavanje terorizma, ali bi se relativna deprivacija mogla smatrati jednim od faktora koji posebno utiču na svijest ljudi da se priključe terorističkim organizacijama.

Dok postoje sporenja oko uticaja ekonomske nejednakosti na političko nasilje i terorizam, specifično je da relativna deprivacija ne mora biti striktno vezana samo za slabije socioekonomske strukture stanovništva. Bilo ko može da osjeti političku, ekonomsku ili društvenu nejednakost ili nejednaku priliku da učini nešto što želi (Blau & Blau, 1982). Zbog toga bi se moglo reći da relativna deprivacija u određenoj mjeri može biti razlog da se žena priključi terorističkoj organizaciji.

DeKeseredy i Perry (2006) su pretpostavljali da doživljeni stres koji je rezultat relativne deprivacije, dovodi do priključivanja u grupu u kojoj će žena imati podršku, koja joj je potrebna. Razmatrajući terorizam Kennedy (1998, cit u Kushner, 1998, s. 190) navodi da „ljudi koji su odbačeni iz društva i ne mogu da pronađu način za poboljšanje svoje situacije, u terorizmu pronalaze sve ono što im treba, a to je potpora“. U koliko u se u kontekst prethodno navedenih činjenica razmatra žena i njen odnos sa zajednicom, posebno patrijarhalnom zajednicom, onda se može doći do zaključka da su one te koje u mnogim zajednicama nemaju podršku. One praktično pripadaju narodu drugog reda i nemaju ista prava kao muškarci.

Ideologija je ključni elemenat koji razdvaja terorizam od drugih tipova zločina (Gibbs, 2010, s. 177). Raniji oblici terorizma su imali religijske korijene, ali je Francuska revolucija donijela sa sobom još jedan izvor motivacije, a to je politička ideologija. Terorizam je postao način da se iniciraju promjene u trenutnoj političkoj strukturi. Zbog toga se u mnogim društvima na terorizam gleda kao na legitimnu političku metodu (Gibbs, 2010). Na primjer, istraživanje koje je proveo palestinski Center for Policy and Survey Research (PCPSR) 2001. godine otkrio je da većina Palestinaca koji su učestvovali u istraživanju ne smatra samoubilačke napade terorizmom.

Iako je prije 11. septembra 2001. bilo iznimno teških terorističkih napada nitko te napade nije smatrao „oružanim napadima“, „ratnim zločinima“ ili „zločinima protiv čovječnosti“. Upravo je napad na Svjetski trgovinski centar promijenio percepciju suvremenog terorizma (Derenčinović, 2002). Jedan je od razloga i taj što je bila napadnuta predvodnica demokratije, najmoćnija zemlja svijeta. Takvim se postupkom željelo zbilja pokazati da nitko više nigdje nije siguran. Terorizam se tu ponovno predstavio kao oružje onih koji nemaju političku moć izravno napasti one kojima se žele suprotstaviti. Potrebno je naravno ispitati i razloge zbog kojih su se teroristi tako obušili na zemlje zapadne liberalne demokratije. Iako se na prvi pogled čini da su razlozi terorističkih napada na Zapad religiozne naravi tzv. „sveti rat muslimana“ ipak se pravi razlog treba tražiti u prevelikim nejednakostima koje su posljedica političke i društvene nepravde na svijetu (Pettiford i Harding, 2005).

³ Apsolutna deprivacija podrazumijeva nemogućnost pojedinca da sebi i svojoj porodici obezbjedi osnovne potrebe za život (Gibbs, 2010).

I predhodno navedenih činjenica se može zaključiti da se razlozi terorizma mogu tražiti u relativnoj deprivaciji. Međutim, istraživači trebaju biti na oprez, jer se relativna deprivacija može smatrati samo jednim od mnogobrojnih uzroka terorizma, ali ne i jednim.

Feministička kriminološka teorija i terorizam

Feministički pokret iz 1970-tih godina prošlog stoljeća okarakterisan je kao veoma snažan val društvenih promjena. Mnoge nauke na njega nisu ostale imune, pa tako ni kriminologija. Feministička kriminologija sama po sebi nema jedinstvenu definiciju, prvenstveno zbog širokog opsega pitanja kojima se bavi. Međutim, autori Miler i Mullins (2006, s. 217) su dali definiciju feminističke kriminologije, koja glasi: „feministička kriminologija se odnosi na onaj dio kriminološkog istraživanja i teorije koji stavlja izučavanje kriminaliteta i krivičnog pravosuđa u sklopu kompleksnog shvatanja da je društveni svijet sistemski oblikovan rodnom odnosima. U zavisnosti od samog pravca feminizma⁴, stavovi i kritike su se kretali od centralizovanih stavova i blage lijevice, do ekstremnih i radikalnih ideja (Pekić, 2013).

Za mnoge kriminologe, nasilje i destruktivno antisocijalno ponašanje obično podrazumijeva domen djelovanja muškaraca. Kriminološke teorije se nisu u velikom obimu bavile istraživanjem uloge žena u kriminalitetu.⁵ Upravo te teorije bile su poticaj pobune, ali i potrebe za ukazivanjem na probleme koje spolne predrasude mogu proizvesti u kreiranju politika borbe protiv kriminaliteta (Pekić, 2013). Dok su žene obično predstavljene kao žrtve kriminala i oružanih sukoba širom svijeta (Laster i Erez, 2015). S druge strane, njihova uloga u takvim situacijama je uglavnom bila uloga mirotvorki ili moderatoriki (Marway, 2011).

U javnoj svijesti, terorizam kao posebno težak i gnusan zločin, se pogrešno povezuje samo sa muškošću (Nacos, 2005). Stoga, uključivanje žena u terorističke aktivnosti prkosi konvencionalnom razmišljanju o spolu i nasilju. Upravo od neprihvatanja tog stava započinje kritika feministkinja. Prema njihovom mišljenju „žena je i onda kada dolazi u sukob sa zakonom, manje interesantna od muškarca koji se nalazi u istoj situaciji“ (Ignjatović, 2005, s. 211). U konfliktnim društvima u svijetu, žene su bile uvijek uključene u političkim aktivnostima i svim onim aktivnostima vezanim za terorizam, ali u posljednje vrijeme one se vežu i za propagiranje nasilja u okviru terorizma. Međutim, u globalnim razmatranjima, „tamna brojka“ djelovanja žena u okviru terorističkih organizacija je uvijek rasla (Harmon, 2000). Feministkinje ulažu napor kako bi utvrdile da li su podaci o manjem učestvovanju žena u vršenju kriminaliteta stvarni ili se i oni mogu tumačiti kao dio muškog kavaljerstva. Prvenstveno ih zanima odnos između kriminaliteta žena i njihovog društvenog položaja, naročito kakve su posljedice njihove emancipacije na vršenje krivičnih djela (Ignjatović, 2005). Prve studije koje su se ticale ove teme su djelo *Sestre u zločinu* Frede Adler iz 1975. godine u kome je ona dokazala da su promjene u kriminalitetu žena posljedica promjena u društvenom položaju žena, i drugo iznimno važno djelo pod nazivom *Žena i zločin* iz 1976. godine u kome se tvrdi da je oblik kriminaliteta žena izraz društvenog, porodičnog i radnog statusa.

⁴ Feminizam se u kriminologiji manifestirao kroz nekoliko grana. Liberalni, socijalistički, radikalni i feminizam obojenih žena su prepoznati kao osnovne oblici feminističke kriminologije (Ignjatović, 2005).

⁵ Postoje istraživanja i u najranijim fazama razvoja empirijske kriminologije u ovoj oblasti, kao što je Lombroso, C. Ferrero, W. (1898) *The Female offender*. New York: D. Appleton and Company.

U kontekstu terorizma žene, naprimjer, redovno nose streljiva preko neprijateljske teritorije i distribuiraju medicinske i druge potrepštine borcima (Bloom, 2007, s. 97). Žene su također snažno uključen u aktivnostima kao što su internet propaganda i kampanje zapošljavanja unutar terorističkih organizacija (Von Knop, 2008). Nema sumnje da žene značajno pomažu i podržavaju muževe, braću i rođake, pružajući im materijalnu i psihološku podršku za njihove terorističke aktivnosti (Erez i Berko, 2008). Žene su danas sve više angažirane, čak i od strane strogo fundamentalističkih islamskih terorističkih grupa. Godine 2000. procijenjeno je da su između 20% i 30% od međunarodnih terorističkih akata provele žene (Harmon, 2000; Nacos, 2005). Povijesno i mitološki, žene su bile snažni ratnici, ali njihovi doprinosi nisu bili značajno podcrtavani upravo zato što su uglavnom, takve žene i njihovi pohodi, bili izuzeci (Chaliand i Blin, 2007). Međutim, pojava ženskog teroriste u izrazito patrijarhalnim organizacijama obilježava značajan i kulturno nesporn pomak za takva društva. Kroz historiju, ženski doprinos u Palestini, na primjer, izričito se ogledao kroz njihovu ulogu majki, tj. njihovu mogućnost rađanja sinova koji bi mogli postati borci za slobodu. Prema izjavi Yassera Arafata, maternica palestinske žene je bila „*The best weapon of the Palestinian people*“, (eng. najbolje oružje za palestinski narod) (Erez i Berko, 2008, s. 513), pa su tako žene bile organizacijski isključene na temelju njihove sveobuhvatne uloge majke. U početku je ključna odgovornost žena bila da nosi, njeguje i odgaja svoje sinove u pravcu ideoloških vrijednosti za potporu nacionalnom oslobođenju (Von Knop, 2008). U tradicionalnim patrijarhalnim društvima, žene su uglavnom degradirane na privatnu sferu. Njihova sloboda kretanja i udruživanja, a posebno sa suprotnim spolom, je bila ograničena (Erez i Berko, 2008). Na prvi pogled, ova ograničenja je bila jako teško promijeniti kako u logističkoj domeni, još više ideološkoj, ako ne i nemoguće. Ali 2003. godine, Jaser Arafat se predomislio. On je objavio da palestinska žena više nije ograničena, već ona postaje „dio njegove vojske ruža koje će slomiti izraelske tenkove“ (Victor, 2003, s. 18). Jessica Stern, u *Terror In the Name of God* navodi da „su žene odgovorne za više od trećine od samoubilačkih bombaških napada izvršenih o strane *Liberation Tigers for Tamil Eelam* (LTTE)⁶ u Šri Lanki i preko dvije trećine onih koji su počinili kurdske Radničke partije PKK“ (Stern, 2003, s. 53).

Feministički diskurs u kriminologiji kroz prizmu krivičnog postupka se dijeli na tri elementarne oblasti istraživanja: žena kao počiniteljica krivičnih djela, žena u aparatu krivičnog pravosuđa i viktimološka istraživanja žena kao žrtava krivičnih djela (Pekić, 2013). Ukoliko se uzme u obzir prva postavka razmatranja žena kao počiniteljica krivičnih djela, prema zvaničnim statistikama njih je procentualno mnogo manje. Prema posljednjim dostupnim statističkim podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2014. godinu od ukupnog broja prijavljenih punoljetnih izvršilaca krivičnih djela u 2014. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine 12.385 su muškarci, dok su 847 prijavljenih počinitelja žene (Federalni zavod za statistiku, 2014). To govori u prilog činjenici da je žena mnogo manje, ali da njihovo kriminalno djelovanje nije zanemarivo. Najbolji primjer za navedeno je podatak da je na prvom mjestu FBI-ove liste najtraženiji terorista upravo žena. Njeno ime je Joanne Deborah Chesimard. Ona je žena koja je pobjegla iz zatvora Clinton u New Jersey-u, a koja je proglašena krivom i osuđena na doživotni zatvor, za nekoliko krivičnih djela: za ubistvo prvog stepena, napad na policajce, napad sa opasnim oružjem, napad s namjerom da ubije, nelegalno posjedovanje oružja, i oružane pljačke (Federal Bureau of Investigations (FBI), 2016).

⁶ Liberation Tigers for Tamil Eelam (LTTE) su Hindusi koji žele da se oslobode od većine budističkih naroda. LTTE je vodila građanski rat za petnaest godina protiv Sinhalese budističke većine u Šri Lanki (Simon & Tranel, 2011).

Iako se područje studija o terorizmu stalno širi, znanje o jednom bitnom segmentu ipak je ograničeno. Znanje o sudjelovanju žena u terorizmu je itekako usko, dok je analiza sudjelovanja žena ozbiljno ograničena (Talbot, 2001). U prilog ovoj činjenici govori citat Talbot-a u vezi sa angažmanom žena u okviru terorizma:

„Ako je žensko u fokusu, njezino se sudjelovanje opravdava pretpostavkom nedostatak inteligencije ili njenom naivnošću o svojim postupcima. Bilo kako bilo, ideja o ženi kao terorist se odbacuje. Ona je ili žena ili terorist“ (Talbot, 2001, s.170).

Zaključak

Savremeni svijet još nije našao odgovarajući odgovor na terorizam. Premda je riječ o jednom od najopasnijih političkih, društvenih i sigurnosnih izazova današnjice, terorizam je u svojoj ukupnosti još nedovoljno istražen fenomen. Društveni i politički procesi u međunarodnoj okolini bitno su povećali praktično-teorijske potrebe za izučavanjem terorizma i potaknuli nove interese istraživača. Karakteristika tog procesa je potreba za uvezivanjem uočenih činjenica, usvojenih spoznaja i definiranih zakonitosti, odnosno potreba za sistematiziranjem znanja. Ta bi sistematizacija na teorijskoj osnovi trebala povezati bogatu empiriju terorizma.

U radu je izvršeno analiziranje terorizma kroz prizmu kriminoloških teorija. Prvenstveno se radilo o teoriji lijevog realizma u okviru koje su elaborirani stavovi kriminologa o uticaju relativne deprivacije na motivaciju za priključivanje terorističkoj organizaciji. Utvrđeno je da se razlozi terorizma mogu tražiti u relativnoj deprivaciji. Međutim, da se relativna deprivacija može smatrati samo jednim od mnogobrojnih uzroka terorizma, ali ne i jednim.

S druge strane, u okviru analiziranja terorizma kroz prizmu feminističke kriminološke teorije utvrđeno je da je znanje o jednom bitnom segmentu terorizma jako ograničeno. Znanje o sudjelovanju žena u terorizmu je itekako usko, dok je analiza sudjelovanja žena ozbiljno ograničena. U javnoj svijesti, terorizam kao posebno težak i gnusan zločin, se pogrešno povezuje samo sa muškošću. Stoga, uključivanje žena u terorističke aktivnosti prkosi konvencionalnom razmišljanju o spolu i nasilju. Upravo od neprihvatanja tog stava, da su i žene dio terorističkih organizacija, kreću problemi koji doprinose tome da stvaraoci politika neozbiljno shvataju ulogu žena u terorizmu, koja je posljednjih godina sve važnija.

Iz navednih razloga potrebno je da se razmatranje terorizma proširi i na sve one oblasti koje mogu dati kvalitetan odgovor na pitanje terorizma. U okviru rada je u nekoliko navrata naglašeno i pokazano da terorizam nije moguće cjelovito razmatrati bez kriminoloških teorija. Terorizam kao vrsta nasilja ne može biti preveniran niti kontroliran bez utvrđivanja osnovnih razloga za njegovo postojanje. Zbog toga je potrebno da se na temeljima tradicionalnih i savremenih kriminoloških teorija provedu obuhvatnija istraživanja o učešću žena u terorističkim aktivnostima, te se rezultatima pokuša doprinijeti kvalitetu odluka usmjerenih kako na sprečavanje, tako i na suzbijanje terorizma. Na ovaj način bi žena učesnik u terorističkim aktivnostima postala sastavni dio sigurnosnog diskursa, pri stvaranju adekvatnih sigurnosnih politika borbe protiv terorizma.

LITERATURA

- Abazović, M. (2002). *Državna bezbjednost*. Sarajevo, Bosna i Hercegovina: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Armitage, R., & Bue, K. (20. august 2006). Keep Pakistan on Our Side. *New York Times*, 11.
- Black, D. (2004). Terrorism as social control. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 5, str. 9-18.
- Blau, J. R., & Blau, P. M. (1982). The cost of inequality: matropolitan structure and violent crime. *American Sociological Review*, 47(1), str. 114-129.
- Bloom, M. (2007). Female suicide bombers: A global trend. *Daedalus*, 1, str. 94-103.
- Brynjar, L., & Skjolberg, K. (bez datuma). *FORSVARETS FORSKNINGSINSTITUTT*. Preuzeto 15. april 2016 iz Norwegian Defence Research Establishment : <https://www.ffi.no/no/Rapporter/04-04307.pdf>
- Chaliand, G., & Blin, A. (2007). *The history of terrorism: From antiquity to Al Qaeda*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Chomsky, N. (2001). 9-11. Seven Stories Press.
- Clarke, R., & Newman, G. (2006). *Outsmarting the Terrorists*. Westport: Greenwood.
- Coady, R., & Daly, S. (2009). *Women as Terrorist*. Santa Barbara: Praeger Security International.
- Davies, J. (1962). Toward a Theory of revolution. *American Sociological Review*, 27(1), str. 5-19.
- Deflem, M. (2004). Terrorism and Counter- terrorism: criminological perspectives. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 5, str. 19-23.
- DeKeseredy, W., & Perry, B. (2006). *Advancing critical criminology: Theory and application*. Lanham: Lexington Books.
- Derenčinović, D. (2002). *Ogledi o terorizmu i antiterorizmu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Ehrlich, I. (maj 1973). Participation in Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation. *Journal of Political Economy*, 81(3), str. 521-565.
- Elshtain, J. (1987). *Women and War*. New York: Basic Book, Inc.
- Erez, E., & Berko, A. (2008). Palestinian women in terrorism: Protectors or protected? *Journal of National Defense Studies*, 6, str. 83-110.
- Federal Bureau of Investigations (FBI). (2016). *Federal Bureau of Investigations*. Preuzeto 04. maj 2016 iz Most Wanted Terrorists: https://www.fbi.gov/wanted/wanted_terrorists
- Federalni zavod za statistiku. (2014). *Federalni zavod za statistiku*. Preuzeto 04. maj 2016 iz Statistički bilten: http://www.fzs.ba/god_bilteni/SB-219pravo2014.pdf
- Fereilich, J., & LaFree, G. (2015). Criminology Theory and Terrorism: Introdustion to the Special Issue. *Terrorism and Political Violence*, 27(1), str. 1-8.
- Forst, B. (2007). *The demand side of terrorism: Fear*. Amsterdam: IOS.

- Freeman, D. (1996). Why Do So Many American men Comitt Crimes and What might we do about that? *Journal of Economic Perspectives*, 10(1), str. 42-52.
- Galvin, D. (1983). The Female Terrorist: A socio- Psychological Perspective. *Behavioral Sciences & The Law*, 1(2), str. 19-32.
- Gibbs, J. (1989). Conceptualization of Terrorism. *American Sociological Review*, 54(3), str. 329-349.
- Gibbs, J. (Septembar 2010). Looking at terrorism through left realist lenses. *Crime, Law and Social Change*, 54(2), str. 171-185.
- Goldstain, J. (2001). *Women and War*. Cambrige: Cambrige University Press.
- Harmon, C. (2000). *Terrorism today*. London: Frank Cash.
- Ignjatović, Đ. (2005). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik Beograd.
- Jugović, A., Brkić, M., & Simeunović-Patić, S. (2008). *Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala*. Beograd: Godišnjak, Fakultet političkih nauka.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14).
- Krueger, A., & Malečkova, J. (septembar 2003). Education, Poverty and Terrorism: Is There Causal Connection? *Journal of Economic Perspective*, 17(7), str. 119-144.
- Krueger, D. (2007). *What Makes a Terrorist*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kushner, H. (1998). *The future of terrorism: violence in the new millennium*. Sage Publications.
- La Free, G. (26. maj 2005). Setting a Criminological Agenda for the Study od Terrorism and Homeland Security. Philadelphia, Pennsylvania, USA.
- Laqueur, W. (1977). *Terrorism*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Laster, K., & Erez, E. (01. maj 2015). Sisters in Terrorism? Exploding Stereotypes. *Women & Criminal Justice*, 25(1-2), str. 83-99.
- MacDonald, E. (1991). *Shoot the Women first*. Random House.
- Marway, H. (2011). Scandalous subwomen and sublime superwomen: Exploring portrayals of female suicide bombers' Agency. *Journal of Global Ethics*, 7(3), str. 221-240.
- Miller, J., & Mullins, C. (2011). The Status of Feminist Theories in Criminology. U F. Cullen, J. Wright, & K. Blevins, *Taking Stock: The Status of Criminological Theory* (str. 217-251). London: Transaction Publishers.
- *Muslim Council of Britain*. (2005). Preuzeto 25. april 2016 iz In the Name of Allah, the All-Merciful,the Most Compassionate: <http://www.mcb.org.uk/uploads/>
- Nacos, B. (2005). The portrayal of female terrorists in the media: Similar framing patterns in the news coverage of women in politics and in terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 28, str. 435-451.
- Onwudiwe, I. (1. Juli 2007). The place of Criminology in The study of Terrorism: Implications for Homeland Security. *African Journal of Criminology and Justice Studies*, 3(1).
- Orehovec, Z., & Stipetić, D. (2011). *Terorizam i obrana od terorizma*. Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica.

- Palestinian Center for Policy and Survey Research. (Decembar 2001). *Palestinian Center for Policy and Survey Research*. Preuzeto 30. mart 2016 iz <http://www.pcpsr.org/en/node/252>: <http://www.pcpsr.org>
- Pekić, J. (2013). Feminizam i kriminologija - rodne uloge u izučavanju fenomena kriminaliteta. U D. Arsenijević, & T. Flessenkemper, *Kojeg je roda sigurnost?* (str. 169-193). Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Pettiford, L., & Harding, D. (2005). *Terorizam: novi svjetski poredak*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Rosenfeld, R. (2004). *Terrorism and Criminology*.
- Simon, R., & Tranel, A. (2011). Women Terrorists. U B. Forst, J. Greene, & J. Lynch, *Criminologists on Terrorism and Homeland Security* (str. 113-126). New York: Cambridge University Press.
- Spencer, A. (2006). Questioning the Concept of 'New Terrorism'. *Peace Conflict and Development*, 8, str. 1-33.
- Stern, J. (2003). *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. New York: Ecco.
- Šućur, Z. (20. juni 2006). Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija za socijologiju*, 38(3-4), str. 131-147.
- Talbot, R. (2001). Myths in the representation of women terrorists. *Eire- Ireland*, 35, str. 165-186.
- Victor, B. (2003). *Army of roses: Inside the world of Palestinian women suicide bombers*. Emmaus, PA: Rodale.
- Von Knop, K. (2008). The multifaceted roles of women inside Al-Qaeda. *Journal of National Defense Studies*, str. 139-162.

THE ROLE OF WOMEN IN TERRORISM THROUGH THE PRISM OF LEFT REALISM AND FEMINIST THEORY

Review Paper

Abstract

The inspiration for the work and the problem (s) that work addresses (her): Modern terrorism is omnipresent and appears in forms that are drastically different from those of the past. However, the fact that is disturbing is the increasing role of women in terrorism, because in Bosnian society women, often identified with the concept of a mother, sister, wife. It's hard to put a woman in the context of someone who promotes terror and violence. Therefore, the definition, research and understanding of this phenomenon in the context of different scientific research paradigms of great importance.

The goals of (scientific and / or social): The aim is to analyze terrorism through the prism of the theory of left realism, in order to identify possible motives for connection to terrorist organizations. This information would be of great importance in the creation of adequate preventive measures. While on the other hand, the role of women within the terrorist organization to be analyzed from the perspective of feminist criminological theory.

Methodology / Design: In this paper we analyzed the role of women in terrorism through the prism of the theory of left realism and feminist theory. Since this is a theoretical study used all general-scientific methods, primarily a hypothetical-deductive and analytical-deductive method. Inspection of the available literature on terrorism in the context of criminological theory using the method of content analysis.

Restrictions: Restrictions in this paper relate primarily to examine the problem in purely socio-economic context, where are ignored other factors that influence the decision to connect to terrorist organizations. They also established an extremely important facts about the motives for terrorism that would be necessary to check the empirical research.

Results / Findings: It was found that the reasons for terrorism may seek the relative deprivation, which is one of the basic premises of the theory of realism left. However, the relative deprivation can be considered just one of the many causes of terrorism, but not only. On the other hand, in the context of analyzing terrorism through the prism of feminist criminological theory was found that knowledge of one important segment of terrorism very limited. Precisely by not accepting this position, that women part of terrorist organizations, ranging problems that contribute to policy-makers do not take into account the fact that the role of women in terrorism in recent years more and more important.

General conclusion: It is necessary to consider terrorism extended to those areas that can provide a quality answer to the question of terrorism. As part of the work has on several occasions emphasized and demonstrated that terrorism can not be considered complete without a criminological theory. Terrorism as a kind of violence can not be prevented nor controlled without establishing the basic reason for its existence. It is therefore necessary to turn to the theory, which is empirically tested and that has implications for policy makers, to women terrorists' has become an integral part of the general security policy.

Justification research / work: It is reasonable to conclude that terrorism really fits well in criminology framework. Terrorism can not be considered complete without a criminological theory, as such. This kind of violence can not be prevented nor controlled without establishing the basic etiological determinant of terrorism.

Keywords: terrorism, the theory of left realism, feminist theory, relative deprivation

Podaci o autorici

Nerma Halilović-Kibrić, magistrica sigurnosnih studija, dobitnica dvije Zlatne značke Univerziteta u Sarajevu, za najboljeg studenta I i II ciklusa studija na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije. Trenutno je na matičnom fakultetu uposlena kao asistentica pri Katedri sigurnosnih studija i pohađa III ciklus studija.

E-mail: nhalilovic@fkn.unsa.ba

